

Яремчук В. Енергетичний потенціал та умови функціонування волоконно-оптичної системи, призначеної для визначення складу та концентрації газу / Яремчук В., Кравчук Н., Смішний С. // Вісник ТНТУ. — 2010. — Том 15. — № 3. — С. 119-123. — (приладобудування та інформаційно-вимірювальні технології).

УДК 683.3; 621.375; 543.272

В.Яремчук, канд. техн. наук; Н.Кравчук, канд. техн. наук; С.Смішний

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЛОКОННО-ОПТИЧНОЇ СИСТЕМИ, ПРИЗНАЧЕНОЇ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДУ ТА КОНЦЕНТРАЦІЇ ГАЗУ

Резюме. З метою отримання технічних характеристик і параметрів системи контролю й вимірювання концентрації газу, заснованої на оптично-абсорбційному методі з використанням волоконно-оптичних вузлів, визначено умови функціонування волоконно-оптичної системи, призначеної для визначення складу та концентрації газу.

Ключові слова: енергетичний потенціал, волоконно-оптична система, оптично-абсорбційний метод, концентрація, газ.

V. Yaremchuk, N. Kravchuk; S. Smishnuy

ENERGY POTENTIAL AND OPERATING CONDITIONS OF THE FIBER OPTICAL SYSTEM INTENDED FOR DETERMINATION OF COMPOSITION AND CONCENTRATION OF GAS

The summary. With the purpose of reception of technical characteristics and parameters of the monitoring system and measurement of concentration of gas, based on optical-absorption method, with use of fiber optical knots, definitely operating conditions of the fiber optical system intended for determination of composition and concentration of gas.

Key words: energy potential, fibre optical system, optical-absorption method, concentration, gas.

Постановка проблеми. З бурхливим розвитком сенсорів фізичних величин, робота яких ґрунтується на використанні волоконно-оптичних ліній зв'язку, розширюється область їх застосування, зокрема в області газовимірювальної техніки. Розширення технічних можливостей обладнання на основі волоконно-оптичних систем підвищує точність та надійність оптичних методів дослідження речовин у промисловості. Розрахунок важливих параметрів волоконно-оптичних систем, призначених для визначення складу та концентрації газу, є першочерговим завданням при їх створенні. Вдосконалення математичних моделей таких систем, визначення умов застосування та метрологічних характеристик дає можливість покращити вихідні параметри. Важливим технічним параметром, який визначає можливість функціонування оптичних систем і пристроїв, є енергетичний потенціал системи. Саме від даного параметру залежить вибір основних та другорядних оптичних вузлів у побудові вимірювальної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика висвітлена у роботі [1], де визначено загальні та спеціалізовані критерії стабільності функціонування геоінформаційно-енергетичних мереж, в яких відсутня структурна ланка оптичного середовища (середовища з досліджуванним газом). У літературі [2] енергетичний потенціал апаратури описується нерівністю, що містить лише параметри волоконно-оптичних ліній зв'язку, без можливості проходження оптичного сигналу у відкритому каналі з середовищем.

Мета роботи. Визначення енергетичного потенціалу та умов функціонування системи контролю і вимірювання концентрації газу, яка заснована на оптично-абсорбційному методі вимірювання з використанням волоконно-оптичних вузлів.

Постановка задачі. З метою отримання технічних характеристик і параметрів системи контролю й вимірювання концентрації газу, заснованої на оптично-абсорбційному методі, з використанням волоконно-оптичних вузлів, необхідно:

– розглянути енергетичні характеристики системи, визначити умови функціонування волоконно-оптичної системи, призначеної для визначення складу та концентрації газу;

– отримати математичну рівність, що описує взаємозв'язок між довжиною волоконно-оптичного тракту, використаного у системі, мінімальною визначеною концентрацією та чутливістю приймача оптичного випромінювання, а також енергетичними втратами системи.

Основний розділ. Функціональна схема системи контролю і вимірювання концентрації газу, яка заснована на оптично-абсорбційному методі вимірювання з використанням волоконно-оптичних вузлів, зображена на рис.1.

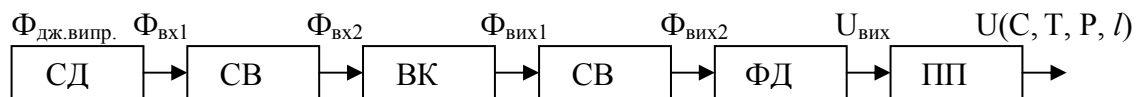

Рис. 1. Функціональна схема системи контролю і вимірювання концентрації газу (оптично-абсорбційний метод)

Вхідний потік $\Phi_{\text{вх1}}$ оптичного випромінювання формується джерелом випромінювання (світлодіод (СД)), яке введене у світловод (СВ), потік $\Phi_{\text{вх2}}$ надходить у вимірювальну комірку (ВК), $\Phi_{\text{вих1}}$ – світловий потік, що виходить з вимірювальної комірки і надходить у вихідний світловод (СВ), $\Phi_{\text{вих2}}$ – світловий потік, що надходить на фотоприймач (фотодіод (ФД)), $U_{\text{вих}}$ – напруга вихідного сигналу, що надходить на перетворюючий пристрій (ПП), який враховує фактори впливу на вимірювання концентрації газу ($U(C, T, P, l)$). $\Phi_{\text{вх1}}$, $\Phi_{\text{вх2}}$, $\Phi_{\text{вих1}}$, $\Phi_{\text{вих2}}$ – інтенсивність оптичного випромінювання у Вт; C – концентрація метану у вимірювальному оптичному каналі; l – товщина шару речовини, яка дорівнює довжині вимірювального каналу.

Розглянемо енергетичні характеристики системи, що впливають на результат вимірювання інформативного, а, отже, й контрольованого параметрів. З функціональної схеми (рис.1) випливає, що енергетичний потенціал системи запишеться як

$$\Phi_{\text{системи}} = \Phi_{\text{вх1}} - \Phi_s, \quad (1)$$

де $\Phi_{\text{системи}}$ – енергетичний потенціал системи; $\Phi_{\text{вх1}}$ – вихідна потужність волоконно-оптичного випромінюючого модуля (джерела випромінювання зі вихідним волокном); Φ_s – мінімальна прийнята потужність на приймачі оптичного випромінювання або, що те ж саме, поріг чутливості фотоприймача.

У свою чергу, вихідну потужність волоконно-оптичного випромінюючого модуля $\Phi_{\text{вх1}}$ визначають так:

$$\Phi_{\text{вх1}} = \Phi_{\text{дж.випр.}} - \Phi_{\text{введ.св.}}, \quad (2)$$

де $\Phi_{\text{дж.випр.}}$ – потужність джерела оптичного випромінювання; $\Phi_{\text{введ.св.}}$ – втрати потужності оптичного випромінювання при введенні у волокно.

Енергетичний потенціал системи має забезпечити всі втрати в усіх елементах оптичної системи та енергетичний апаратурний запас:

$$\Phi_{\text{системи}} = \Phi_{\text{вх1}} - \Phi_s = \sum_{i=1}^6 \Phi_i + \Phi_{\text{зан}}, \quad (3)$$

де $\sum \Phi_i$ – сумарні енергетичні втрати в системі: Φ_1 – повні втрати в світловодах, використаних у системі; Φ_2 – втрати при виведенні випромінювання з волокна у приймач; Φ_3 – втрати на оптичних з’єднаннях; Φ_4 – допуски на температурні зміни характеристик елементів; Φ_5 – допуски на часову деградацію елементів; Φ_6 – втрати у вимірювальній комірці.

З виразу (3) випливає, що енергетичний апаратурний запас даної системи можна обчислити за таким рівнянням:

$$\Phi_{зан} = \Phi_{вх1} - \sum_{i=1}^6 \Phi_i - \Phi_s. \quad (4)$$

Величина $\Phi_{зан}$ є сновним енергетичним параметром, який показує можливість функціонування системи. При від’ємному значенні $\Phi_{зан}$ необхідно змінити елементну базу. Більше того, рівність (4) визначає мінімальну допустиму енергію, яку в змозі фіксувати приймач оптичного випромінювання з заданою пороговою чутливістю та заданими параметрами оптичних вузлів, такими, як довжина та втрати волокна на визначеній довжині хвилі, концентрація досліджуваного газу, довжина комірки тощо.

Повні енергетичні втрати Φ_1 у світловодах, використаних у системі,

$$\Phi_1 = \alpha L, \quad (5)$$

де α – втрати оптичного випромінювання у світловоді на визначеній довжині хвилі, Вт/м; L – загальна довжина світловодів, м.

За умови $\Phi_{зан} = 0$, тобто коли пороговій чутливості приймача дорівнюватиме потужність сигналу, що до нього надходить, можна визначити максимальну загальну довжину L_{max} оптичного волокна при заданих параметрах оптичної системи та заданою концентрацією газу:

$$\begin{aligned} \Phi_{зан} = \Phi_{вх1} - \Phi_1 - \sum_{i=1}^5 \Phi_i - \Phi_s = \Phi_{вх1} - \alpha L_{max} - \sum_{i=1}^5 \Phi_i - \Phi_s, \\ 0 = \Phi_{вх1} - \alpha L_{max} - \sum_{i=1}^5 \Phi_i - \Phi_s, \end{aligned} \quad (6)$$

$$L_{max} = \frac{\Phi_{вх1} - \sum_{i=1}^5 \Phi_i - \Phi_s}{\alpha}. \quad (7)$$

Енергетичні втрати у вимірювальній комірці Φ_6 враховують: $\Phi_{1к}$ – втрати оптичного випромінювання при переході світла з волокна у комірку; $\Phi_{2к}$ – втрати на поглинанні та розсіюванні середовищем у комірці; $\Phi_{3к}$ – втрати при введенні оптичного потоку з комірки у вихідне волокно. Тобто

$$\Phi_6 = \Phi_{1к} + \Phi_{2к} + \Phi_{3к}. \quad (8)$$

Величину ослабленого потоку випромінювання $\Phi_{вк}$, що пройшов через вимірювальну комірку з газом, можна визначити за законом Бугера-Ламберта-Бера, який зв’язує інтенсивності світлових потоків до та після проходження середовища з довжиною l та концентрацією досліджуваного газу C [3]:

$$\Phi_{вк} = (\Phi_{вх2} - \Phi_{1к}) e^{-\alpha_{газ} C l},$$

де $(\Phi_{вх2} - \Phi_{1к})$ – величина потоку випромінювання до проходження досліджуваного середовища комірки; $\Phi_{вк}$ – величина потоку інфрачервоного випромінювання, що пройшов середовище вимірювальної кювети, тобто потужність до введення оптичного потоку з комірки у вихідне волокно; C – концентрація газу у вимірювальному оптичному каналі; l – довжина поглинаючого шару, що дорівнює довжині вимірювальної кювети; $\alpha_{газ}$ – коефіцієнт поглинання газу, який залежить від ступеня узгодження спектрів поглинання газу, спектральної характеристики джерела інфрачервоного випромінювання і спектральної чутливості приймача інфрачервоного

випромінювання, а також від температури T , K та тиску P , кПа атмосфери, тобто $\alpha_{\text{газ}}(\lambda, T, P)$.

Тоді $\Phi_{2\kappa}$ можна виразити з урахуванням закону Бугера-Ламберта-Бера

$$\Phi_{2\kappa} = (\Phi_{\text{ex}2} - \Phi_{1\kappa}) - ((\Phi_{\text{ex}2} - \Phi_{1\kappa})e^{-\alpha_{\text{газ}}Cl}), \quad (9)$$

де $(\Phi_{\text{ex}2} - \Phi_{1\kappa})$ – величина потоку випромінювання при переході з волокна у комірку; $((\Phi_{\text{ex}2} - \Phi_{1\kappa})e^{-\alpha_{\text{газ}}Cl})$ – величина потоку інфрачервоного випромінювання, що пройшов середовище вимірювальної кювети, тобто потужність до введення оптичного потоку з комірки у вихідне волокно. Переписавши (6) з урахуванням втрат у комірці

$$0 = \Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_{\text{max}} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_6$$

та підставивши в отриманий результат рівність (8), отримаємо:

$$0 = \Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_{\text{max}} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - (\Phi_{1\kappa} + \Phi_{2\kappa} + \Phi_{3\kappa});$$

$$0 = \Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_{\text{max}} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{1\kappa} - \Phi_{2\kappa} - \Phi_{3\kappa};$$

$$\Phi_{2\kappa} = \Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_{\text{max}} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{1\kappa} - \Phi_{3\kappa}, \quad (10)$$

або з урахуванням (9):

$$(\Phi_{\text{ex}2} - \Phi_{1\kappa}) - ((\Phi_{\text{ex}2} - \Phi_{1\kappa})e^{-\alpha_{\text{газ}}Cl}) = \Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_{\text{max}} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{1\kappa} - \Phi_{3\kappa}. \quad (11)$$

Оскільки $\Phi_{\text{ex}2} = \Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1$, де L_1 – довжина вхідного волокна, м (волокна до комірки), то рівність (11) матиме вигляд:

$$(\Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa}) - ((\Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa})e^{-\alpha_{\text{газ}}Cl}) = \Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_{\text{max}} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{1\kappa} - \Phi_{3\kappa};$$

$$(-\alpha L_1) - ((\Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa})e^{-\alpha_{\text{газ}}Cl}) = -\alpha L_{\text{max}} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{3\kappa};$$

$$-((\Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa})e^{-\alpha_{\text{газ}}Cl}) = -\alpha L_{\text{max}} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{3\kappa} + \alpha L_1;$$

$$(\Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa})e^{-\alpha_{\text{газ}}Cl} = \alpha L_{\text{max}} + \sum_{i=1}^4 \Phi_i + \Phi_s + \Phi_{3\kappa} - \alpha L_1; \quad (12)$$

$$e^{-\alpha_{\text{газ}}Cl} = \frac{\alpha L_{\text{max}} + \sum_{i=1}^4 \Phi_i + \Phi_s + \Phi_{3\kappa} - \alpha L_1}{(\Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa})};$$

$$-\alpha_{\text{газ}}Cl = \ln \left[\frac{\alpha L_{\text{max}} + \sum_{i=1}^4 \Phi_i + \Phi_s + \Phi_{3\kappa} - \alpha L_1}{(\Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa})} \right];$$

$$C = \frac{\ln \left[\frac{\alpha L_{\text{max}} + \sum_{i=1}^4 \Phi_i + \Phi_s + \Phi_{3\kappa} - \alpha L_1}{(\Phi_{\text{ex}1} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa})} \right]}{-\alpha_{\text{газ}}l}$$

або

$$C = \frac{\ln \left[\frac{(\Phi_{\text{ex1}} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa})}{\alpha L_{\text{max}} + \sum_{i=1}^4 \Phi_i + \Phi_s + \Phi_{3\kappa} - \alpha L_1} \right]}{\alpha_{\text{газ}} l} \quad (13)$$

Отримане співвідношення виражає взаємозв'язок між довжиною волоконно-оптичного тракту L_{max} , використаного у системі, мінімальною визначеною концентрацією C та чутливістю приймача Φ_s оптичного випромінювання, а також енергетичними втратами системи Φ_i .

Для визначення максимальної загальної довжини L_{max} оптичного волокна при заданих параметрах оптичної системи та заданою концентрацією газу з урахуванням закону Бугера-Ламберта-Бера використаємо рівність (12)

$$\begin{aligned} (\Phi_{\text{ex1}} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa}) e^{-\alpha_{\text{газ}} C l} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{3\kappa} + \alpha L_1 &= \alpha L_{\text{max}}; \\ L_{\text{max}} &= \frac{(\Phi_{\text{ex1}} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa}) e^{-\alpha_{\text{газ}} C l} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{3\kappa} + \alpha L_1}{\alpha}. \end{aligned} \quad (14)$$

Оскільки $L_{\text{max}} = L_1 + L_2$, де L_1 – довжина вхідного волокна, м (волокна до комірки); L_2 – довжина вихідного волокна, м (волокна після комірки), то рівняння (14) матиме вигляд

$$\begin{aligned} L_1 + L_2 &= \frac{(\Phi_{\text{ex1}} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa}) e^{-\alpha_{\text{газ}} C l} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{3\kappa} + \alpha L_1}{\alpha} \\ \alpha L_1 + \alpha L_2 &= (\Phi_{\text{ex1}} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa}) e^{-\alpha_{\text{газ}} C l} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{3\kappa} + \alpha L_1; \\ \alpha L_2 &= (\Phi_{\text{ex1}} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa}) e^{-\alpha_{\text{газ}} C l} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{3\kappa}; \\ L_2 &= \frac{(\Phi_{\text{ex1}} - \alpha L_1 - \Phi_{1\kappa}) e^{-\alpha_{\text{газ}} C l} - \sum_{i=1}^4 \Phi_i - \Phi_s - \Phi_{3\kappa}}{\alpha}. \end{aligned} \quad (15)$$

Отриманий вираз дає можливість визначити довжину волокна L_2 після комірки при заданій довжині оптичного волокна L_1 до комірки та параметрах оптичної системи, що важливо для розрахунків таких систем.

Висновки. З метою отримання технічних характеристик і параметрів системи контролю й вимірювання концентрації газу, заснованої на оптично-абсорбційному методі з використанням волоконно-оптичних вузлів, розглянуто енергетичні характеристики системи, визначено умови функціонування волоконно-оптичної системи, призначеної для визначення складу та концентрації газу.

Отримано математичну рівність, що описує взаємозв'язок між довжиною волоконно-оптичного тракту, використаного у системі, мінімальною визначеною концентрацією та чутливістю приймача оптичного випромінювання, а також енергетичними втратами системи.

Література

1. Кожем'яко В.П. Критерії стабільного функціонування оптичних геоінформаційно-енергетичних мереж / В.П. Кожем'яко, В.І. Маліновський // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – №6. – С. 108–110.
2. Андрушко Л.М. Волоконно-оптические линии связи / Л.М. Андрушко, И.И. Гроднев, И.П. Панфилов. – М.: Радио и связь, 1984. – 135с.

3. Бахшиев Н. Г. Введение в молекулярную спектроскопию: учеб. пособие / Н. Г. Бахшиев. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – 216с.

Отримано 29.06.2010 р.